

МАРУСЯ ЧУРАЙ

МАРУСЯ ЧУРАЙ

МАРУСЯ ЧУРАЙ

Упорядкування
Людмила Огнєва

Художник
Світлана Тищенко

МАРУСЯ ЧУРАЙ / Упор. Л. Огнєва. – Донецьк, 2009. – 52 с.

Ще в минулому сторіччі точилися суперечки навколо постаті легендарної української поетеси Марусі Чурай.

Одні твердили, що вона історична особа, і приписували їй авторство багатьох популярних пісень, зокрема, таких, як "Ой не ходи, Грицю ...", "Засвіт встали козаченьки...", "Віють вітри...".

Інші заперечували і те, й друге. Ці суперечки тривають і нині. Хто вона – Маруся Чурай? Витвір народної фантазії чи історична особа? Та доки не будуть знайдені відповідні архівні документи, на це питання не можна дати певної відповіді.

А тим часом усе, що стосується Марусі Чурай, межує з легендою, щоправда, вельми цікавою, захоплюючою.

Подасмо тут легенду про Марусю Чурай, складену за дослідженнями Леоніда Кауфмана ("Дівчина з легенди"), пісні, які приписують Марусі Чурай, та ноти до них.

© Огнєва Людмила
© Тищенко Світлана

МАРУСЯ ЧУРАЙ

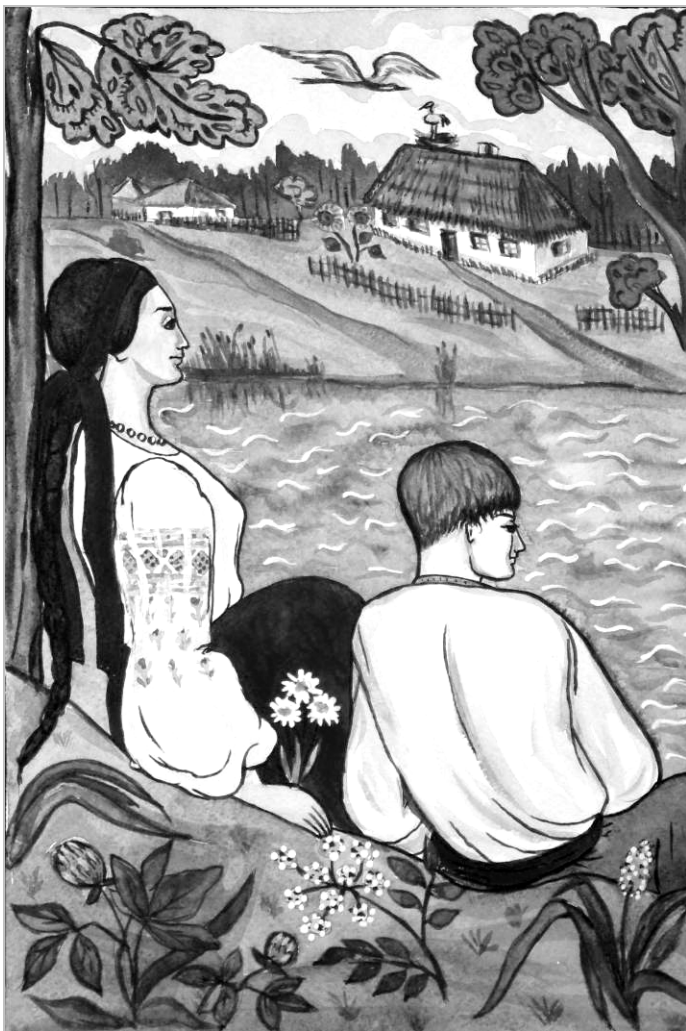
Маруся (Марина Гордіївна) Чурай народилася 1625 року у Полтавському посаді, в родині урядника Полтавського охочекомонного¹ козацького полку Гордія Чурая.

Гордій Чурай, був людиною хороброю, чесною. Він палко любив свою батьківщину й ненавидів її ворогів. Якось, під час сварки з одним шляхтичем, не витримавши його знущань з українського народу, він вихопив з піхов шаблю і зарубав шляхтича. Після цього Гордію Чураю довелось тікати з Полтави. Він подався на Січ, пристав до гетьмана нереєстрового козацтва Павлюка (Бута) і разом з ним брав участь у походах проти польської шляхти. Під час бою під Кумейками (1637) козаки зазнали поразки. Гордій Чурай разом з гетьманом Павлюком та іншою козацькою старшиною потрапив до рук польського коронного гетьмана М. Потоцького. Полонених привезли до Варшави і там 1638 року стратили.

Після смерті Гордія Чурая його дружина Горпина залишилася удвох із дочкою. Пам'ятаючи про героїчну загибель її чоловіка, народ оточив літню жінку і її дочку теплотою й увагою. Цьому, в значній мірі, сприяла і обдарованість Марусі, дівчини з чарівною зовнішністю й добрим серцем. Маруся мала чудовий голос і майстерно співала пісні, які складала з різних приводів, і часто навіть у звичайній розмові викладала свої думки віршами.

Один із сучасників Марусі зазначав, що "чорні очі її горіли як вогонь в кришталевій лампаді; обличчя було біле, як віск, стан високий і прямий, як свічка, а голос...

¹ Охочекомонний – добровільний кінний.

*Зелененький барвіночку,
Стелися ще нижче,
А ти, милий, чорнобривий,
Присунься ще ближче!*

*Болить моя головонька від самого чола:
Не бачила миленького ні тепер, ні вчора,*

Ах що то за голос був! Такого дзвінкого і солодкого співу не чувано навіть від київських бурсаків"².

Звичайно, з такою чарівною зовнішністю, дівчина подобалась місцевим парубкам. Серед них був й реєстровий козак Полтавського полку Іван Іскра. Парубок був прихильником Богдана Хмельницького. Гетьман, у свою чергу, цінив у ньому чесність, безмежну хоробрість і палку любов до Вітчизни.

Іван Іскра був людиною мовчазної вдачі. Він палко любив Марусю Чурай, хоч ніколи не відкривав їй своїх почуттів, бо знав, що її серце належало сину хорунжого Полтавського полку Грицькові Бобренко.

Гриць був молочним братом Марусі. Високий на зріст, з русявими кучерями й карими очима, він вигідно відрізнявся від Іскри.

І цей опис збігається з тим описом в одній з пісень Марусі Чурай:

*Коли б же я знала, маляра б найняла,
Його біле личко та й намалювала.
Карі оченятка, котрі я любила,
Його русі кудрі я б позолотила.*

Проте Гриць був людиною слабовольною, безхарактерною. Хлопець був під великим впливом своєї матері, яка й чути не хотіла про одруження сина з Марусею. Вольова і користолюбна жінка хотіла одружити сина зі племінницею полковника Мартина Пушкаря, дочкою осавула Федора Вишняка, Ганною (Галею) Вишняк. Гриць, очевидно, не приховував від Марусі цих намірів, і, звичайно, вони хвилювали молоду дівчину. Особливо болісно переживала вона, коли Гриць

² А. Шаховской, "Маруся – малороссийская Сафо" (в кн.: "Сто русских литераторов", т. I, СПб, 1839, стр. 772

не приходив на обіцяне побачення. Тоді в голові дівчини народжувались сумні думки, які вона виливала в чудові поетичні рядки:

*Болить моя головонька від самого чола:
Не бачила миленького ні тепер, ні вчора,
Ой бачиться, не журюся, в тугу не вдаюся,
А як вийду за ворота, од вітру валюся.
Ой бачиться, що не плачу, самі сльози лються:
Од милого нема людей, од нелюба шлються.*

У цих рядках Маруся недвозначно натякала на те, що покірний матері Гриць не засилав до неї сватів, тоді як Іван Іскра, це добре відчувала дівчина, мріяв бачити її своєю дружиною. Та кохаючи Гриця, Маруся водночас добре знала вади свого обранця й висміювала їх у жартівливих та гумористичних піснях. Ось одна з них:

*— Грицю, Грицю, до роботи!
В Гриця порвані чоботи...
— Грицю, Грицю, до телят!
В Гриця ніженьки болять...*

Було б помилкою вважати, що Маруся хотіла показати свого коханого якимсь ледацюгою. Ці рядки лише тонко натякали, що Гриця ніщо не цікавило, крім коханої:

*Грицю, Грицю, до Марусі!
— Зараз, зараз уберуся!*

Невблаганна Маруся вирішує посміятися з бідолашного хлопця, який не може відстояти своє кохання, і в пісні з'являються гострі й дотепні рядки:

*— Грицю, Грицю, хоч жениться?
— Не можу одговориться!*

*Як з тобою ми спознавались,
Сухі дуби розвивались.*

*Ходім, серце, повінчаймось, щоб мати не знала.
Ти все неньку свою слухав, мене покидаєш,*

Це вже прямий натяк на те, що Гриць не може відмовити своїй матері в її намаганнях одружити його з Галею Вишняк, і тому, як зле глузування, звучать слова пісні:

— *Грицю, Грицю, кого взяти?*

— *Краще Галі не зіськати...*

Пізніше, Маруся ще раз підкреслить у своїй пісні безвольність Гриця, , яка згодом приведе до трагічної розв'язки, і тоді створені нею рядки будуть сповнені справжнього драматизму й глибокого суму:

Чом ти мене не послухав, як тобі казала:

"Ходім, серце, повінчаймось, щоб мати не знала.

Ти все неньку свою слухав, мене покидаєш,

Покладаєш сиротину, іншої шукаєш".

Суворим докором звучать заключні слова цієї чудової пісні:

Тяжкий камінь, тяжкий-важкий на серденьку буде.

Покладаєш через неньку – сам Бог свідком буде!

Навесні 1648 року почалася визвольна війна українського народу на чолі з Богданом Хмельницьким проти польської шляхти. Піднявся на боротьбу і Полтавський полк, в якому були Іван Іскра і Грицько Бобренко.

Для Марусі розлука з коханим була тяжким ударом. Очевидно, саме тоді вона склала чудову пісню, сповнену глибокого болю й страху перед невідомим. Ця пісня в наші дні співається в маршовому темпі і починається словами "Засвистали козаченьки". Зовсім не так співала цю пісню Маруся. Вона співала її повільно, виповнюючи кожний рядок глибоким сумом і печаллю.

*Засвіт встали козаченьки
В похід з полуночі,
Заплакала Марусенька
Свої ясні очі....*

Ці слова правдиво передавали тогочасну дійсність. Готуючись до походу, козаки вставали засвіт і скликали їх зовсім не свистом як співається тепер. Сигналом для збору у козаків були гучні удари литавр.

Проте нас у цій пісні цікавить не стільки її початок, скільки зміст. Тут знову є прямий натяк на взаємини між Марусею і матір'ю Гриця.

Рушаючи в похід, Гриць, звертається до своєї матері:

*— Ой Бог знає, коли вернись,
У яку годину.
Прийми ж мою Марусеньку,
Як рідну дитину...*

*Прийми ж її, матусенько,
Бо все в божій волі,
Бо хто знає, чи жив вернись,
Чи ляжу у полі!*

*— Яка ж би то, мій синочку,
Година настала,
Щоб чужая дитиночка
За рідную стала?*

Туга Марусі Чурай за коханим, перетворюється у нові пісні й думи.

Очевидно, саме на цей час припадає створення нею пісень: "В огороді хмелинонька", "Шумить-гуде дібровонька" та інші.

*Засвіт встали козаченьки
В похід з полуночі,
Заплакала Марусенька
Свої ясні очі....*

— Ой Бог знає, коли вернусь,
У яку годину.
Прийми ж мою Марусеньку,
Як рідну дитину...

Сумуючи за своїм коханим, не маючи від нього жодної звістки, Маруся пішла на прощу до Києво-Печерської лаври, щоб у молитві знайти заспокоєння. Мабуть, тут, почувавши себе самотньою в чужому й далекому місті, вона створила одну з кращих своїх пісень "Віють вітри, віють буйні", яку І. Котляревський згодом використав у своїй "Наталці Полтавці".

В цій пісні Маруся згадувала свої щасливі дні, коли Гриць був із нею:

*Не допоможуть сльози щастю,
Серцю легше буде,
Хто щаслив був хоч з часочок,—
Повік не забуде.*

*Єсть же люди, що і моїй
Завидують долі;
Чи ж щаслива ж та билінка,
Що росте у полі.*

*Що у полі, на пісочку,
Без роси, на сонці...
Тяжко жити без милого
На чужій сторонці!*

Не знайшовши заспокоєння в молитвах, дівчина пішла до ворожки, і та наговорила їй нісенітниць. Нещасна дівчина одразу ж відчула, що-її обдурено, і з обуренням змалювала хитру ворожку в образі зозулі:

"— Скажи мені, зозуленько, довго ль мені страждати?"
— запитує вона у ворожки-зозулі.

" — Ні, недовго,— відповідає їй ворожка,— нудьга твоя закінчиться цей день до вечора!"

Та Маруся знає, що це неможливо, адже козаки ще на війні, похід не закінчився. Обман очевидний, і,

сповнена гніву, Маруся закінчує свою пісню такими словами:

— *Бодай же ти, зозуленько, сім літ не кувала,
Що ти мені, молоденькій, правди не сказала!*

Очевидно, в цей же час було створено і коротенький вірш, у якому також відбито глибокий душевний біль і страждання дівчини:

*Хилилися густі лози,
Звідкіль вітер вів,
Дивилися карі очі,
Звідкіль милий їде.
Хилилися густі лози,
Та вже перестали,
Дивилися карі очі
Та й плакати стали...*

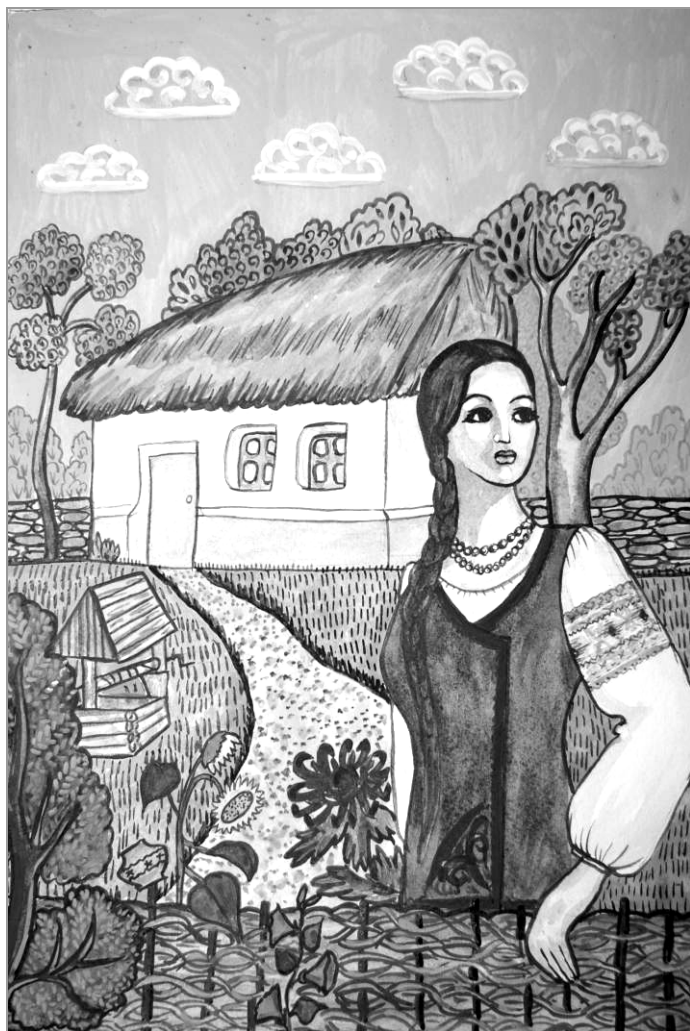
Восени 1648 року становище польських військ стало катастрофічним. Новообраний польський король Ян-Казимир звернувся до Богдана Хмельницького з пропозицією про перемир'я. Хмельницький погодився припинити воєнні дії. Скориставшись із тимчасового затишшя, козаки почали повертатися додому.

Маруся чекала Гриця, але вів не з'являвся. Якось вона зустріла Івана Іскру і спитала в нього про свого коханого. Чесний хлопець сказав їй гірку правду: Гриць скорився своїй матері і одружився з Галею Вишняк. Маруся, спочатку не повірила. Вона вирішила, що Іван навмисно обмовляв Гриця, щоб відвернути її від нього. Але згодом сумнів закрався в її душу і вилився в нові пісні.

*Милий покидає, іншої шукає!
До іншої ходить, з іншою говорить,
Мене, молодую, до славоньки вводить.
Ой божже ж мій, божже, милий покидає.*

*—Бодай же ти, зозуленько, сім літ не кувала,
Що ти мені, молоденькій, правди не сказала!*

*Чи ти, милий, пилом припав, чи метелицею,
Чом не ходиш ти до мене цею вулицею?*

У цій, сповненій сумом і журбою думі вперше з'являються думки про смерть, як єдиний вихід із становища, що склалося:'

*Хіба вже розлучать заступ та лопата,
Заступ та лопата, гробовая хата.*

А в глибині душі ще жевріє маленький вогник надії на одруження з коханим:

*...Коли б мені, божже, неділі діждати,
Неділі діждати, на рушничку стати.
Тоді не розлучать ні батько, ні мати,
Ні батько, ні мати, ні суд, ні громада.*

Ця дума — переконливий документ про важкий душевний стан Марусі Чурай після зради коханого. І тому таким природним докором звучить створена, мабуть, у той-таки час дума "Стелися, стелися, зелений гороше", в якій Маруся звертається до Гриця з гіркими, але суворими словами:

*Гей, ти, молоденький, голубе сизенький,
Не в правді живеш;
Минуеш мою хату і мої ворота,
До іншої йдеш.*

Тут, крім суворого докору, вже помітний трохи завуальований мотив фатальної приреченості, який згодом, у наступних піснях Марусі, стане досить виразним. "Гей, ви не тіштесь, воріженьки, моїй пригоді",— звертається Маруся до громади і пояснює:

*Бо моя пригода, бо моя пригода,
Як літня роса:
Як вітер повіє і сонце пригріє,
Спаде вона вся.*

У цих словах відчувається вже якась покірність долі. Гіркий докір і покірність неминучому зустрічаємо й в іншій думі, створеній, очевидно, у той період:

*Чи ти, милий, пилом припав, чи метелицею,
Чом не ходиш ти до мене цею вулицею?*

Дівчина докоряв милому за зраду і водночас запевняє його, що не буде йому щастя з іншою:

*Найдеш собі дівчиноньку з карими очима:
Буде тобі, мов серце, камінь за плечима.
Найдеш собі дівчиноньку з чорними бровами,
Та не знайдеш собі правди, що була між нами.*

Любов дівчини до Гриця була така сильна, що вона йому бажає щастя навіть з іншою:

*Буду бога я просити, щоб був ти щасливий,
Чи зі мною, чи з другою — повік мені милий...*

Такий напрям думок Марусі здається цілком виправданим: вона кохала Гриця глибоко й щиро і заради його особистого щастя приносила себе в жертву. Та життя без коханого не мало для неї ніякого сенсу.

У відчаї вона кинулася із греблі у Ворсклу, щоб покінчити з життям. Та була врятована Іваном Іскрою, який випадково був поблизу. Він витягнув її з води, приніс додому і потім довгий час доглядав разом із старою Горпиною Чурай.

Після невдалої спроби покінчити життя самогубством думки про смерть не залишали дівчину, вона лише чекала нагоди, коли зможе здійснити свій намір:

Ой Боже ж мій, Боже, милий покидає!

*У неділю рано зіллячко копала,
А у понеділок переполоскала,*

*Скарай, божже, мене з неба,
Бо життя мені не треба.
Ой піду я утоплюся
Або в камінь розіб'юся.*

Як бачимо, у наведених вище думах і піснях ще немає й натяку на помсту. Але незабаром сталися події, що зовсім змінили напрям думок нещасної дівчини.

Якось восени приятелька Марусі, дочка полтавського старшини Мелася Барабаш, влаштувала вечорниці. Важко сказати, що примусило Марусю піти туди: чи вона хотіла трохи розвіятися, чи мала таємну надію побачити там Гриця. Він справді прийшов на вечорниці, та ще й не сам, а з своєю молодого дружиною. Там вони й зустрілися. Саме ця зустріч призвела до рішучого зламу в настрої Марусі. Вона сколихнула її палку натуру. Ревнощі, ображене жіноче самолюбство, згадки про нещасливе кохання, про нездійснені дівочі мрії — все це разом завирувало в її душі і породило страшний план помсти. Маруся була сильною, вольовою натурою. Жодним натяком вона не розкрила свого внутрішнього стану, свого наміру. Зовні вона була чарівною, колишньою веселою Марусею і знову полонила Гриця. Очевидно вона запросила Гриця до себе, чи, може, він сам напросився.

Про те, що сталося далі, ми дізнаємося зі Марусиної пісні "Ой не ходи, Грицю", в якій вона детально розповіла про свою помсту.

Пісня починається зверненням до Гриця, ніби попередженням йому, щоб він не ходив на вечорниці, бо це приведе до жахливого кінця:

*Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці,
Бо на вечорницях дівки-чарівниці.*

Не важко догадатися, що під дівками-чарівницями Маруся мала на увазі і свою суперницю Галю Вишняк, і саму себе. Галі Вишняк відведено у пісні всього два рядки:

*Котра дівчина чари добре знала.
Вона ж того Гриця та й причарувала.*

Тут уже прямий натяк на те, що Галя відбила у неї коханого.

Ніби відчуваючи, що більше пісень їй співати не доведеться, вона поспішала викласти все, що було в неї на душі:

*Інша дівчина чорнобривая,
Та чарівниченька справедливая...*

Тут Маруся протиставляє себе Галі Вишняк. Вона підкреслює свою справедливість, бо вважає, що задумана нею кара цілком справедливим актом відплати за зганьблену честь. І тому з такою методичністю розкриває вона в пісні свій план дій:

*У неділю рано зіллячко копала,
А у понеділок переполоскала,
Як прийшов вівторок — зілля ізварила,
У середу рано Гриця отруїла.
у четвер надвечір Гриценько помер,
А прийшла п'ятниця — поховали Гриця.*

Тут маємо певне відхилення від історичної правди, бо за старими церковними звичаями померлих ховали лише на третій день.

В кінці пісні Маруся намагається виправдати свій вчинок. Звертаючись до матері, вона каже:

*Як прийшов вівторок — зілля ізварила,
У середу рано Гриця отруїла.*

*— Ой мати, мати, жаль ваги не має,
Нехай же Гриценько двоїх не кохає!
Нехай він не буде ні тій, ні мені,
Нехай дістанеться сирій земліні.*

І далі:

*Оце тобі, Грицю, за теє заплата —
З чотирьох дощок темная хата...*

Вражає в цій пісні послідовність, з якою Маруся здійснювала свою помсту. В тексті пісні немає натяку на каяття або на жаль з приводу заподіяного.

Це дає підставу вважати, що пісню було створено до отруєння. Що це саме так, видно з того, що коли померлого Гриця принесли до церкви, туди прибігла сповнена відчаю Маруся. Вона кинулась до труни, цілувала небіжчика, обливаючись сльозами, розповіла про свій злочин. Тим часом в пісні немає цього каяття.

Марусю посадили до острогу. Незабаром відбувся суд, який засудив дівчину до смертної кари. Було це, очевидно, влітку 1652 року.

В день страти вдосвіта на центральний майдан Полтави почав збиратися народ. Невдовзі під'їхав віз з засудженою, і два кати втягли на поміст майже непритомну, закуту в кайдани Марусю. Писар почав читати вирок.

У цей час через натовп прорвався на змиленому коні вершник. Як свідчать народні перекази, іменем гетьмана Богдана Хмельницького він припинив читання цього вироку і вручив писареві гетьманський наказ, згідно з яким Марусі дарувалося життя.

Козак, який майже в останню хвилину врятував Марусю, був Іван Іскра. Дізнавшись про засудження коханої дівчини, він негайно подався до Богдана

Хмельницького і, користуючись прихильністю гетьмана, врятував Марусю від смерті.

Відомі дві версії народних переказів про останній період життя Марусі. За однією версією, Маруся після помилювання зачахла, змарніла і в тому ж таки році померла від сухот. За другою версією, їй було тяжко залишатись у Полтаві, вона багато мандрувала і померла в якомусь російському монастирі 1653 року³.

Отже, пісня "Ой не ходи, Грицю" була, вочевидь, останнім твором талановитої поетеси.

Поки що називають близько двадцяти пісень, приписуваних Марусі Чурай. Проте можна гадати, творча спадщина цієї легендарної дівчини ними не обмежується. Мабуть багато цих пісень до нас не дійшло, а деякі, безперечно, і досі живуть у народі як безіменні твори.

³ А. Шкляревський. Маруся Чурай (Малороссийская певунья). – "Плела", 1887, № 45, стор. 712.

Л. Костенко. Маруся Чурай (уривок)

Підвівся Іскра, полковий обозний,
син Остряниці Якова, Іван.
(Загине теж, в бою заживши слави,
в недовгій часі після Пушкаря,
вертаючи до попелу Полтави
з посольства до московського царя).
Увесь блідий, аж під очима чорно.
— Я прошу, люди, вислухать мене.
Багато слів страшних тут наговорено.
Ніхто не говорив про головне.
Я, може, божевільним тут здаюся.
Ми з вами люди різного коша.
Ця дівчина не просто так, Маруся.
Це — голос наш. Це — пісня. Це — душа.
Коли в похід виходила батава,—
її піснями плакала Полтава.
Що нам було потрібно на війні?
Шаблі, знамена і її пісні.
Звитяги наші, муки і руїни
безсмертні будуть у її словах.
Вона ж була як голос України,
що клекотів у наших корогвах!
А ви тепер шукаєте їй кару.
Вона ж стоїть німа од самоти.
Людей такого рідкісного дару
хоч трохи, люди, треба берегти!

ПІСНІ, ПРИПISУВАНІ МАРУСІ ЧУРАЙ

Грицю, Грицю, до роботи!

— Грицю, Грицю, до роботи!
В Гриця порвані чоботи...
— Грицю, Грицю, до телят! —
В Гриця ніженьки болять...

— Грицю, Грицю, молотити! —
Гриць нездужав робити...
— Грицю, Грицю, врубай дров!
— Кахи-кахи! Нездоров...

— Грицю, Грицю, роби хліб!
— Кахи-кахи! Щось охрип...
— Грицю, Грицю, до Марусі!
— Зараз, зараз уберуся!

— Грицю, Грицю, хоч жениться?
— Не можу обговориться!
— Грицю, Грицю, кого взяти?
— Краще Галі не зіськати!

— Галю, серденько моє,
Чи ти підеш за мене?
— Стидкий, бридкий, не люблю
І за тебе не піду!

Ішов милий горонькою.

Ішов милий горонькою,
Мила — під горою,
Зацвів милий роженькою,
Мила — калиною.

—Ой ти живеш на гороньці,
А я під горою;
Чи ти тужиш так за мною,
Як я за тобою?

Ой коли б ти так нудився,
Як я за тобою,
Жили б, жили, мов серце,
Як риба з водою!

Рибалочка по бережку
Та рибоньку вудить,
А милая по милому
Білим світом нудить.

Рибалочка на човнику
Все рибоньку ловить,
А милая по милому
Білі руки ломить.

Рибалочка по бережку,
Як ластівка, в'ється,
А милая по милому,
Як горлиця, б'ється.

Ой не ходи, Грицю.

Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці,
Бо на вечорницях дівки-чарівниці.

Котра дівчина чари добре знала,
Вона ж того Гриця та й причарувала.

Інша дівчина чорнобривая,
Та чарівниченька справедливая

У неділю рано зіллячко копала,
А у понеділок переполоскала,

Як прийшов вівторок — зілля ізварила,
У середу рано Гриця отруїла.

У четвер надвечір Гриценько помер,
А прийшла п'ятниця — поховали Гриця.

А в суботу рано мати дочку біла:
— Нащо ж ти, доню, Гриця отруїла?

—Ой мати, мати, жаль ваги не має:
Нехай же Грицько двоїх не кохав!

Нехай він не буде ні тій, ні мені,
Нехай дістанеться сирій земліні.

Оце тобі, Грицю, я так ізробила,
Що через тебе мене мати била!

Оце тобі, Грицю, за теє заплата —
З чотирьох дошок темная хата...

Як з тобою ми спознавались

(Уривок)

Як з тобою ми спознавались,
Сухі дуби розвивались.
Як любитись перестали —
Однолітки сохнуть стали...

Чого ж вода каламутна?

Чого ж вода каламутна?
Чи не хвиля збила?
Чого ж і я смутна тепер?
Чи не мати була?

Мене мати та не була —
Самі сльози ллються:
Од милого людей нема,
Од нелюба шлються.

Прийди, милий, подивися —
Яку терплю муку!
Ти хоч в серці, та од тебе
Беруть мою руку.

Спіши, милий! Спаси мене
Од лютой напасти!
За нелюбом коли буду,
То мушу пропасти!

Засвіт встали козаченьки

Засвіт встали козаченьки
В похід з полуночі,
Заплакала Марусенька
Свої ясні очі.

Не плач, не плач, Марусенько,
Не плач, не журися,
Та за свого миленького
Богу помолися.

Стоїть місяць над горою,
Та сонця немає,
Мати сина в доріженьку
Сльозно проводжав.

—Прощай, милий мій синочку,
Та не забувайся,
Через чотири неділеньки
Додому вертайся!

—Ой рад би я, матусенька,
Скоріше вернуться,
Та щось кінь мій вороненький
В воротах спіткнувся.

Ой бог знає, коли вернусь,
У яку годину.

Прийми ж мою Марусеньку,
Як рідну дитину.

Прийми ж її, матусенько,
Бо все в божій волі,
Бо хто знає, чи жив вернусь,
Чи ляжу у полії

—Яка, ж би то, мій синочку,
 Година настала,
 Щоб чужая дитиночка
 За рідную стала?
 Засвіт встали козаченьки
 В похід з полуночі,
 Заплакала Марусенька
 Свої ясні очі.

На городі верба рясна...

На городі верба рясна...
 Там стояла дівка красна.
 Хорошая та вродлива,
 Її доля нещаслива.
 Її доля нещаслива,—
 Нема того, що любила.
 Нема його та й не буде,—
 Розрали вражі люди.
 Розрали, розсудили,
 Щоб ми в парі не ходили.
 А ми в парі ходить будем,
 Як любились, так і будем

Віють вітри, віють буйні

Віють вітри, віють буйні,
Аж дерева гнуться
Ой як болює моє серце,
А сльози не ллються.

Трачу літа в лютім горі
І кінця не бачу,
Тільки мені легате стане,
Як тропіки поплачу!

Не допоможуть сльози щастю,
Серцю легше буде,
Хто щаслив був хоч з часочок,—
Повік не забуде.

Єсть же люди, що і моїй
Завидують долі:
Чи ж щаслива ж та билінка,
Що росте у полі?

Що у полі, на пісочку,
Без роси, на сонці...
Тяжко жити без милого
На чужій сторонці!

Без милого долі нема,
Стане світ тюрмою,
Без милого щастя нема;
Нема і спокою.

Де ти, милий, чорнобривий,
Де ти? Озовися!
Як без тебе я горюю,
Прийди подивися!

Полетіла б я до тебе,
Та крилець не маю,
Щоб побачив, як без тебе
З горя висихаю.

До кого ж я пригорнуся,
І хто приголубить,
Коди тепер нема того,
Який, мене любить?..

Котилися вози з гори

Котилися вози з гори, та в долині стали,
Любилися, кохалися, та вже перестали.
Любилися, кохалися, щоб мати не знала,
Не дай боже розійтися, як та чорна хмара.
Чорна хмара розійдеться, і дощу не буде,
Мага тобою розійдемось — любощів не буде.
Ой у полі конопелька, верхи зелененькі,
Покидав милий милу, вороги раденькі,
Не тіштеся, воріженьки, не тіштеся з того,
Коли буде божя воля, то буду я його!

Прилетіла зозуленька

Прилетіла зозуленька з темного лісочку,
А як сіла, закувала в зеленім садочку.

Ой як вийшла Марусенька, щоб в неї спитати:
— Скажи мені, зозуленько, довго ль мені страждати?

— Ні, недовго, Марусенько, ні завтра, ні вчора,
Нудьга твоя закінчиться цей день до вечора!

— Бодай же ти, зозуленько, сім літ не кувала.
Що ти мені, молоденькій, правди не сказала!

В огороді хмелинонька

В огороді хмелинонька
Грядки устилає,
Проміж людей дівчинонька
Плаче і ридас.

Що ж хмелина зелененька,
Що не в'ється вгору?
Що ж дівчина, молоденька
Проклинає долю?

Як хмелині вгору витись —
Тичини немає;
Як дівчині не журитись —,
Козак покидає.

Зелененький барвіночку

Не швидко

The musical score is written on six staves in G major (one sharp) and 2/4 time. The melody is simple and folk-like. The lyrics are in Ukrainian and are aligned with the notes on the staves. The first staff starts with a treble clef and a key signature of one sharp (F#). The second staff continues the melody. The third staff has a repeat sign at the beginning. The fourth staff ends with a double bar line. The fifth staff continues the melody. The sixth staff ends with a double bar line.

Зе_ ле_ нень _ кий бар_ ві _ ноч _ ку,
сте_ ли_ ся ни_ зень_ ко, а ти, ми_ лий,
чор _ но... А ти, ми_ лий, чор_ но _ бри_ вий,
при_ сунь_ ся бли_ зень_ ко. Ще, ще,
ще, ще, ще, ще ближ_ че,
при_ сунь_ ся ще ближ_ че.

Зелененький барвіночку,
Стелися низенько,
А ти, милий, чорнобривий,
Присунься близенько.

Ти, мій милий, не сердись
Та надвечір повернись,
Ти мене не обходи,
Та сміліше підійди.

Зелененький барвіночку,
Стелися ще нижче,
А ти, милий, чорнобривий,
Присунься ще ближче!

Чом не гудуть буйні вітри?

Чом не гудуть буйні вітри,
Не ламають віти?
Чом не несуть на крилечках
Від милого вісти?
Серце ждало і раділо,
Що милий прилине;
Серце марно сподівалось,
Вже й надія гине...
Ой не гудуть буйні вітри,
Не ламають віти,
Ой не несуть на крилечках
Від милого вісти.

Над моєю хатиною чорна хмара, стала...

Над моєю хатиною чорна хмара, стала...

А на мене, молодую, поговір та слава!

Ой я тую чорну хмару крилом розмахаяю...

Перебуду сей поговір, перебуду й славу.

Хоч я сюю перебуду, другу набуду,

А таки ж я, молодая, без слави не буду.

Ой не піде дрібен дощик без тучі, без грому...

Ой не вийде дівка заміж та й без поговору.

Настучиться, нагримиться,—дрібен дощик піде...

Насудяться воріженьки — дівка заміж піде.

Судить, судить, воріженьки, а я не боюся:

З ким люблюся — ізійдуся, не наговорюся.

Судить, судить, воріженьки,— судила б вас тряся!..

А моему миленькому пошли, боже, щастя...

Пошли, боже, йому щастя, ще й добру голину,

Що він мене пригортав, як мати дитину.

Сидить голуб на березі

Сидить голуб на березі, голубка на вишні;
— Скажи, скажи, моє серце, що маєш на мислі?
Ой ти ж мені обіцявся любити, як душу,
Тепер мене покидаєш, я плакати мушу.

Будь щасливий із тією, котру ти кохаєш,
А над мене вірнішої на світі не знайдеш.
Буду бога я просити, щоб ти був щасливий
Чи зі мною, чи з другою — повік мені милий!...

Як не хочеш, моє серце, дружиною бути,
То дай мені таке зілля, щоб тебе забути.
— Ой є в мене таке зілля близько перелазу.
Як дам тобі напиться, забудеш відразу.

— Буду пити через силу, каплі не упушу.
Тоді я тебе забуду, як очі заплюшу.
Буду пити, буду пити, хоч би через силу,
Тоді я тебе забуду, як ляжу в могилу.

Чи ти, милий, пилом припав?

Чи ти, милий, пилом припав, чи метелицею,
Чом не ходиш ти до мене цею вулицею?

Чом не ходиш ти до мене крутими горами?
Покидаєш сиротину поміж ворогами.

Чом ти мене не послухав, як тобі казала:
"Ходім, серце, повінчаймось, щоб мати не знала".

Ти все неньку свою слухав, мене покидаєш,
Покидаєш сиротину, іншої шукаєш.

Найдеш собі дівчиноньку з карими очима:
Буде тобі, моє серце, камінь за плечима.

Найдеш собі дівчиноньку з чорними бровами,
Та не знайдеш собі правди, що була між нами.

Тяжкий камінь, тяжкий-важкий на серденьку буде.
Покидаєш через неньку — сам Бог свідком буде.

Ой Боже ж мій, Боже, милий покидав

Ой Боже ж мій, Боже, милий покидав,
Милий покидав, іншої шукав!
До іншої ходить, з іншою говорить,
Мене, молодую, до славоньки вводитьь.

Коли б же я знала, маляра б найняла,
Його біле личко та й намалювала.
Карі оченятка, котрі я любила,
Його русі кудрі я б позолотила.

Коли б же я знала, що зі мною буде,
Не пішла б ніколи між чужії люди...
Коли б мені, Боже, неділі діждати,
Неділі діждати, на рушничку стати.

Тоді не розлучать ні батько, ні мати,
Ні батько, ні мати, ні суд, ні громада.
Хіба вже розлучить заступ та лопата,
Заступ та лопата, гробовая хата.

Шумить-гуде дібровонька

Шумить-гуде дібровонька,
Плаче-тужить дівчинонька,
Вона плаче і ридає,
Долю свою проклинає:
— Ой недоле, всім немила,
Чом ти мене не втопила?
Краще було б утопити,
Аніж з милим розлучити. —
Світить місяць, та не гріє,
У дівчини серце мліє.
Світить місяць, з неба сяє,
А дівчина зомлівав:
— Чи я в полі родилася?
Чи я в лісі хрестилася?
Чи у лісі, чи у полі,
Що не дав мені бог долі?
Куда іду, обернуся,
Назад себе подивлюся...
Ох, тепер я добре бачу,
Що я напрасно літа трачу.
Згину ж марно я у світі
Без тебе не можу жити.
Скарай, Боже, мене з неба,
Бо життя мені не треба.
Ой піду я утоплюся
Або, в камінь розіб'юся,
Нехай люди усі знають,
Як з кохання помирають.

Хилилися густі лози

Хилилися густі лози,
Звідкіль вітер віє.
Дивилися карі очі,
Звідкіль милий їде.

Хилилися густі лози,
Та вже ж перестали,
Дивилися карі очі
Та й плакати стали.

Стелися, стелися, зелений гороше

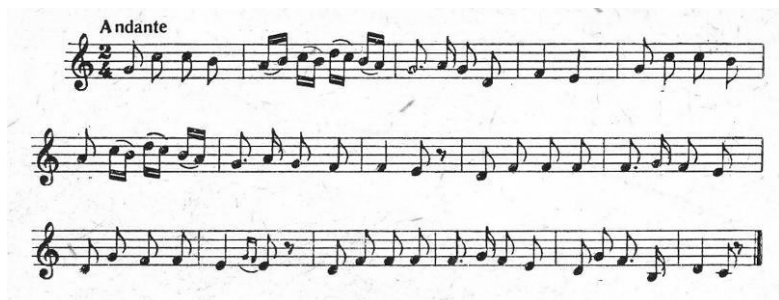
Стелися, стелися, зелений гороше,
Як лист по воді.
Гей, ви не тіштесь, воріженьки,
Моїй пригоді.

Бо моя пригода, Бо моя пригода,
Як літня роса:
Як вітер повіє і сонце пригріє,
Спаде вся вона.

Гей, ти, молоденький, голубе сизенький,
Не в правді живеш;
Минуеш мою хату і мої ворота,
До іншої йдеш.

До іншої йдучи, до іншої йдучи,
Пісеньку пієш,
Мені, молоденькій, голубці сизенькій,
Жалю завдаєш

Болить моя головонька

Болить моя головонька від самого чола:
Не бачила миленького ні тепер, ні вчора.
Ой бачиться, не журюся, в тугу не вдаюся.
А як вийду за ворота, од вітру валюся.
Ой бачиться, що не плачу, самі сльози ллються:
Од милого нема людей, од нелюба шлються.
Нема мого миленького, нема мого сонця,
Ні з ким мені розмовляти, сидя у віконця;
Нема мого миленького, що карії очі,—
Ні з ким мені розмовляти, сидя до півночі.
Нема мого миленького, нема його тут,
Посходила по слідоньках шавлія та рута.
Я шавлію пересію, руту пересаджу;
Таки свого миленького до себе принаджу.
Я шавлію пересію, руту пересмичу,
Таки свого миленького к собі перекличу.
Та вже ж мені не ходити, куди я ходила,
Та вже ж мені не любити, кого я любила.
Та вже ж мені не ходити ранком попід замком,
Та вже ж мені не стояти із моїм коханком.
Та вже ж мені не ходити в ліски по орішки,
Та вже ж мені минулися дівоцькії смішки!
Жаль моєї уродоньки, високого росту,
Прийшлося мені утопитися з високого мосту...

В кінці греблі шумлять верби,

Повільно
Одна

В кін_ ці греб_ лі шум_ лять вер_ би,
Всі_ що я на_ са_ ди_ ла... Не_ ма то_ го
ко_ за_ чень_ ка, що я по_ лю_ би_ ла.

В кінці греблі шумлять верби,

Що я насадила...

Нема того козаченька,

Що я полюбила.

Ой немає козаченька,—

Поїхав за Десну;

Рости, рости, дівчинонько,

На другу весну!

Росла, росла дівчинонька,

Та на порі стала:

Ждала, ждала козаченька,

Та й плакати стала.

Ой не плачте, карі очі,—

Така ваша доля:

Полюбила козаченька,

При місяцю стоя!

Зеленькі огірочки,

Жовтенькі цвіточки...

Нема мого миленького,

Плачуть карі очки!

Летить галка через балку

Летить галка через балку,
Літаючи криче...

Молодая дівчинонька
Ходить гаєм, плаче.

"Не пускає мене мати
Вранці до криниці,
Ні жита жать, ні льону брать,
Ні на вечорниці.

Пусти ж мене, моя мати,
В ліски по горішки,
Чи не найду щастя-долі
Я собі хоч трішки!"

"Не пущу ж я, дитя моє,
В ліски по горішки,
Бо вже мені надоїли
Хлоп'ячі насмішки!"

Їхав козак на війноньку

Маршово

Ї_ хав ко_зак на вій_нонь_ ку,
ска_зав: «Про_щай, дів_чи_нонь_ ко,
про_щай, дів_чи_но, чор_но_бри_вонь_ко,
Ї_ду в чу_жу сто_ро_нонь_ ку.

Їхав козак на війноньку,
Сказав: "Прощай, дівчинонько,
Прощай, дівчино, чорнобрівонько,
Їду в чужу сторононьку.
Дай же, дівчино, хустину,
Може, я в бою загину,
Темної ночі накриють очі,—
Легше в могилі спочину".

Дала дівчина хустину,
Козак у бою загинув,
Темної ночі накрили очі,
Легше в могилі спочинув.
Добрії люди насилу
Взяли хорошу дівчину.
Ген серед поля гнеться тополя
Та на козацьку могилу.

ЗМІСТ

МАРУСЯ ЧУРАЙ.....	4
Л. Костенко. Маруся Чурай (уривок).....	28
ПІСНІ, ПРИПISУВАНІ МАРУСІ ЧУРАЙ	29
Грицю, Грицю, до роботи!	29
Ішов милий горонькою.....	30
Ой не ходи, Грицю.....	31
Як з тобою ми спознавались.....	32
Чого ж вода каламутна?	33
Засвіт встали козаченьки	34
На городі верба рясна.....	35
Віють вітри, віють буйні	36
Котилися вози з гори	37
Прилетіла зозуленька	38
В огороді хмелинонька.....	38
Зелененький барвіночку	39
Чом не гудуть буйні вітри?	40
Над моєю хатиною чорна хмара, стала.....	41
Сидить голуб на березі.....	42
Чи ти, милий, пилом припав?.....	43
Ой боже ж мій, боже, милий покидав.....	44
Шумить-гуде дібровонька	45
Хилилися густі лози	46
Стелися, стелися, зелений гороше	46
Болить моя головонька	47
В кінці греблі шумлять верби,	48
Летить галка через балку	49
Їхав козак на війноньку	50

ІСТОРИКО-ЛІТЕРАТУРНЕ ВИДАННЯ

МАРУСЯ ЧУРАЙ

Упорядкування
Людмила Огнєва

Художник
Світлана Тищенко

Комп'ютерний набір та верстка
Огнєва Людмила

Підписано до друку . Формат
Ум.друк.арк. . Друк лазерний. Зам. № .Наклад 100 прим.

Віддруковано у друкарні "Норд Комп'ютер" на цифрових лазерних
видавничих комплексах Rank Xerox DokuTech 135 і DocuColor 2060.

Україна, м. Донецьк, 83003, вул. Разенкова, 6,
Тел.: (062) 389-73-82, 389-73-86

**ВИДАВНИЧИЙ ПРОЕКТ
ДОНЕЦЬКОГО ОБЛАСНОГО ТОВАРИСТВА
"МЕМОРАЛ" ІМ. ВАСИЛЯ СТУСА**

**"УКРАЇНСЬКА НАЦІОНАЛЬНА КУЛЬТУРНА
СПАДЩИНА"**

Серія 1. "МОНУМЕНТАЛЬНЕ МИСТЕЦТВО"

- ☐ Перлини українського монументального мистецтва на Донеччині
- ☐ Алла! Алла! Алилуя!
- Світлий спогад
- ☐ Міфи та легенди на стінах донецької школи №5
- Соколинний двір
- Жінка-Птах

Серія 2. "ОРНАМЕНТ – ОЗДОБА, ЧИ МАГІЯ?"

- Рушник
- Сорочка
- Орнамент – оздоба, чи магія?
- ☐ Вишивані речі – дорослим і малечі
- ☐ Лінійні орнаменти
- ☐ Благородний олень
- Зірка – зоря

Серія 3. "МОВА – НАРОД"

- ☐ Словник мовних покрутів
- Не можу мовчати
- Мова – явище космічне
- ☐ Маруся Чурай